केंद्रीय विद्यालय का.हि.वि.वि. परिसर , वाराणसी
द्वितीय आवधिक परीक्षा 2024-25

कक्षा- दशमी **विषयः-संस्कृत**

समयः-2:30 होराः **पूर्णाङ्काः- 60**

खण्डः- क अपठित अवबोधनम् *(10 अङ्काः)

प्र.१ अधोलिखित - गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत - (10)

एकः अतिदुष्टः वानरः आसीत् । प्रतिदिनं सः यथाशक्ति वृक्षे स्थितान् पक्षिणः तुदति स्म । उपनीडं गत्वा तेषां श्रमस्य उपहासं करोति स्म । एकः पक्षी अवदत्- भो किमर्थम् उपहससि ? अनुवृष्टि नीडम् एव अस्मान् रक्षति । वयं परिश्रमं कुर्मः, निर्विघ्नं च जीवामः । वानरः साट्टहासम् अवदत् 'मूर्खाः यूयम् । अरे ! योगिनां कुतः गृहम् ?' एवं कथयित्वा तेन दुष्टेन पक्षिणाम् नीडानि भग्नानि । एकः पक्षी अवदत्- 'योगिनः प्रतिजीवम् उपकारमेव कुर्वन्ति । किम् इदम् अनुरूपम् साधुजनस्य ? 'इदं कार्यं कृत्वा त्वं असाधुः निर्लज्जः इव प्रतिभासि । संसारे कर्मणामेव महत्त्वं वर्तते न तु रूपस्य । उत्तमं रूपं तु धृत्वा असाधवः राक्षसाः जनान् तुदन्ति पीडयन्ति वा । तव कायम् एव तव लक्षणं वर्तते ।

(i) एकपदेन उत्तरत (2×1=2)

(क) पक्षिणः कः तुदति स्म ?

(ख) अनुवृष्टि किं खगान् रक्षति ?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत (2×2=4)

(क) वानरेण केषां नीडानि भग्नानि ?

(ख) संसारे केषाम् महत्वम् अस्ति ?

(iii) भाषिककार्यम् (2×2=4)

(क)"प्रतिदिनं सः यथाशक्ति वृक्षे स्थितान् पक्षिणः तुदति स्म।" **अस्मिन् वाक्ये कर्तृपदं किम् ?**

(ख)'योगिनः प्रतिजीवम् उपकारमेव कुर्वन्ति' **अस्मिन् वाक्ये क्रियापदं किम् ?**

(IV) उपरिलिखितस्य अनुच्छेदस्य कृते उचितं शीर्षकं लिखत ? (1×1=1)

खण्ड –'ख'रचनात्मक कार्यम् (5अङ्काः)

2) भवान् राकेशः। भवता विद्यालये आयोजितस्य पर्यावरण दिवसस्य वर्णनम् कुर्वता मित्रम् मोहितम् प्रति लिखिते पत्रे रिक्त स्थानानि मञ्जूषातः पदानि चित्वा प्रपूर्य तत्पत्रं पुनः उत्तरपुस्तिकायां लिखतु। 5

इलाहाबादतः

तिथिः.........

प्रिय मोहित!

(i)....................

अत्र कुशलम् तत्रास्तु। गतसप्ताहे अस्माकम् विद्यालये पर्यावरण दिवसस्य (ii).................अभवत्। श्रीमती शीला दीक्षितः अस्माकम् मुख्यातिथिः (iii)..........।
अस्मिन् दिवसे छात्राः विद्यालयस्य प्रांगणे अनेकानि (iv)...........अवपन्। "पर्यावरण रक्षणे वृक्षाणाम् महत्ता" इत्यस्मिन् विषये भाषण प्रतियोगिता अपि अभवत्। यस्यां मया द्वितीयम् स्थानम् प्राप्तम्। शाकानाम् फलानाम् (v) .... प्रदर्शयितुम् एका खाद्य-प्रदर्शनी अपि आयोजिता यत्र छात्रैः (vi).............. आनन्दः अनुभूतः। सर्वः विद्यालयः हरितैः पादपैः सुसज्जितः आसीत्। अयं दिवसः अतीव (vii)..............आनन्ददायकः चासीत्। भवता अपि स्व-विद्यालये(VIII)............आयोजनम् कर्तुम् शक्यते।
(IX)..........कुशलम् ।

भवतः अभिन्नम् मित्रम् ।
(X)........

मञ्जूषा -
(राकेशः, बीजानि, शेषं, व्यञ्जनानाम्, शिक्षाप्रदः, आयोजनम्, नमोनमः, ईदृशम्, महत्ताम्, आसीत्

खण्ड–'ग' अनुप्रयुक्त-व्याकरणम् (10अङ्काः)

प्रश्न.3 निर्देशानुसारम् उत्तरत । (1×6=6)

(i) (वाग्जालम्)इत्यस्य विच्छेदं कुरुत ?
अ) वाक्+जालम् (ब) वाग्+जालम् (स) वाक+जालम् द) वाग+जालम्
(ii) महेशः ______________ (5:45) वादने क्रीडति

(iii)............. सोमवारः आसीत्। (श्वः/ ह्यः)

(iv) प्रकृतिमाता (सस्नेहम्) भो भोः प्राणिनः सूर्य सबै एवं में सन्ततिः।

(क) स्नेहस्य सहितम् (ख) स्नेहेन सहितम् (ग)स्नेहस्य अभावः

(v)आदित्य- शोभनम्!त्वं..............अपि लिखसि किम्?

(क) निबन्धः (ख) निबन्धम् (ग) निबन्धेन

(vi) <u>विचित्रा</u>   दैवगतिः।

(क) विचित्र +टाप (ख) विचित्र +ङीप् (ग) विचित्र + त्व

प्रश्न 4.अधोलिखितानि वाक्यानि घटनाक्रमेण पुनः लेखनीयानि-½×8=4

(1) भूमौ पतिते स्वपुत्रं दृष्ट्वा सुरभेः नेत्राभ्याम् अश्रूणि आविरासन्।

(ii) कश्चित् कृषकः बलीवर्दाभ्याम् क्षेत्रकर्षणं करोति स्म।

(iii) सुराधिपः तामपृच्छत्-" अयि शुभे। किमेवं रोदिषि ?"

(iv) पुत्रस्य दैन्यं दृष्ट्वा अहं रोदिमि।

(v) तयोः बलीवर्दयोः एकः शरीरेण दुर्बलः जवेनः गन्तुम् अशक्तः च आसीत्।

(vi) सः वृषभः हलमूढ्वा गन्तुमशक्तः क्षेत्रे पपात।

(vii) अचिरादेव चण्डवातेन मेघरवैश्च सह प्रवर्षः समजायत्।

(viii) सुरभिवचनं श्रुत्वा भृषं विस्मितस्या खण्डलस्यापि हृदयमद्रवत्।

खण्ड "घ " पठित -अवबोधनम् (15अङ्काः)

प्र.5. अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत- (5)

क्रोधो हि शत्रुः प्रथमो नराणां,
देहस्थितो देहविनाशनाय।
यथास्थितः काष्ठगतो हि वह्निः,
स एव वह्निर्दहते शरीरम् ॥

(क) एकपदेन उत्तरत- (1)

(i) क्रोधः कस्य नाशं करोति?

(ii) क्रोधः केषाम् प्रथमः शत्रुः अस्ति?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत- (2)

(I) शरीरस्थः क्रोधः शरीरं कथम् दहते?

(ग) भाषिककार्यम् - (2)

(i) 'शत्रुः' इति पदस्य विशेषणपदं किम्?

(ii) 'सः एव वह्निः दहते शरीरम्' अत्र क्रियापदं किम्?

प्र.6. अधोलिखित गद्यांशम् पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत – (5)

भूमौ पतिते स्वपुत्रं दृष्ट्वा सर्वधेनूनां मातुः सुरभेः नेत्राभ्यामश्रूणि आविरासन्। सुरभेरिमामवस्था दृष्ट्वा सुराधिपः तामपृच्छत्–"अयि शुभे! किमेवं रोदिषि? उच्यताम्" इति।

(क) एकपदेन उत्तरत- (1)

(i) 'किम् एवं रोदिषि?' इति कः अपृच्छत्?

(ii) सुरभिः केषाम् जननी अस्ति?
(ख). पूर्णवाक्येन उत्तरत- (2)
(I) माता सुरभिः किमर्थं अश्रूणि मुञ्चति स्म?
(ग) भाषिककार्यम् - (2)
(i) 'क्षितौ' इत्यर्थे किम् पदम् गद्यांशे प्रयुक्तम्?
(ii) 'ताम् अपृच्छत्' अत्र 'ताम्' सर्वनामपदं कस्याः कृते प्रयुक्तम्?

प्रश्न 7. अधोलिखितं नाटंयांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि प्रदत्त- 5

रामः – (स्वगतम्) धिङ् मावेवंभूतम्। सा ततस्विनी मत्कृतेनापराधेन स्वापत्यमेवं मन्युगर्भैरक्षरैर्निर्भर्त्सयति।

(सवाष्पमवलोकयति)

रामः – अतिदीर्घः प्रवासोऽयं दारुणश्च। (विदूषकमवलोक्य जनान्तिकम्) कुतूहलेनाविष्टो मातरमनयोः नामतः वेदितुमिच्छामि। न युक्त च स्त्रीगतमनुयोक्तुम्, विशेषतस्तपोवने। तत् कोऽत्राभ्युपायः?

विदूषकः – (जनान्तिकम्) अहं पुनः पृच्छामि। (प्रकाशम्) किं नामधेया युवयोर्जननी?

लवः – तस्याः द्वे नामनी।

विदूषकः – कथमिव?

लवः – तपोवनवासिनो देवीति नाम्नाह्वयन्ति, भगवान् वालमीकिर्वधूरिति।

रामः – अपि च इतस्तावद् वयस्य! मुहूर्त्तमात्रम्।

विदूषकः – (उपसृत्य) आज्ञापयतु भवान्।

रामः – अपि कुमारयोरनयोरस्माकं च सर्वथा समरूपः कुटुम्बवृत्तान्तः?

(नेपथ्ये)

इयती वेला सञ्जाता ।रामायणगानस्य नियोगः किमर्थं न विधीयते?

उभौ – राजन्! उपाध्यायदूतोऽस्मान् त्वरयति।

रामः – मयापि सम्माननीय एव मुनिनियोगः।

(क) एकपदेन उत्तरत (1×2=2)

1- के लवकुशयोः मातरं देवी इति आह्वयन्ति ?
2- वाल्मीकिः लवकुशयोः मातरं किम् आह्वयति ?
(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत । 2×1=2

1.केषाम् कुटुम्बवृतांतम: समरुप: ?

(ग) भाषिककार्यम् ½×2=1

1.धिक् माम् एवं भूतम् । अत्र माम् इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम् ?
2. आह्वयन्ति इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?

8. अधोलिखितानि वाक्यानि संस्कृतभाषया अनूद्य लिखत-(केवलं पञ्चवाक्यम्) 5

(i) तुम सदा सत्य बोलो।

(ii) गंगा हिमालय से निकलती है।

(iii) बगीचे के दोनों ओर वृक्ष हैं।

(iv) पिता पुत्र पर गुस्सा करता है।

(v) संस्कृत सभी भाषाओं की जननी है।

(vi) कल मैंने सिनेमा देखा।

(vi) कल हम लोग विद्यालय जाएंगे।

(vii) कल हम लोग विद्यालय गए थे।

9. **अधोलिखितानां पदानां पर्यायपदं लिखत-** 1X **5**= **5**

(क) सलिलम् ‘’’’

(ख) आम्रम् ‘’’’

(ग) वनम् ‘’’’

(घ) शरीरम् ‘’’’’’’’’’’’’’’’’’’’’’’’’’’’’’’’’’’’

(च) अधुना

10. चित्रं दृष्ट्वा प्रदत्त पदानां सहायतया चित्रस्य वर्णनं सहायतया पञ्च (5) वाक्यानि संस्कृतेन लिखत- 1X5 =5

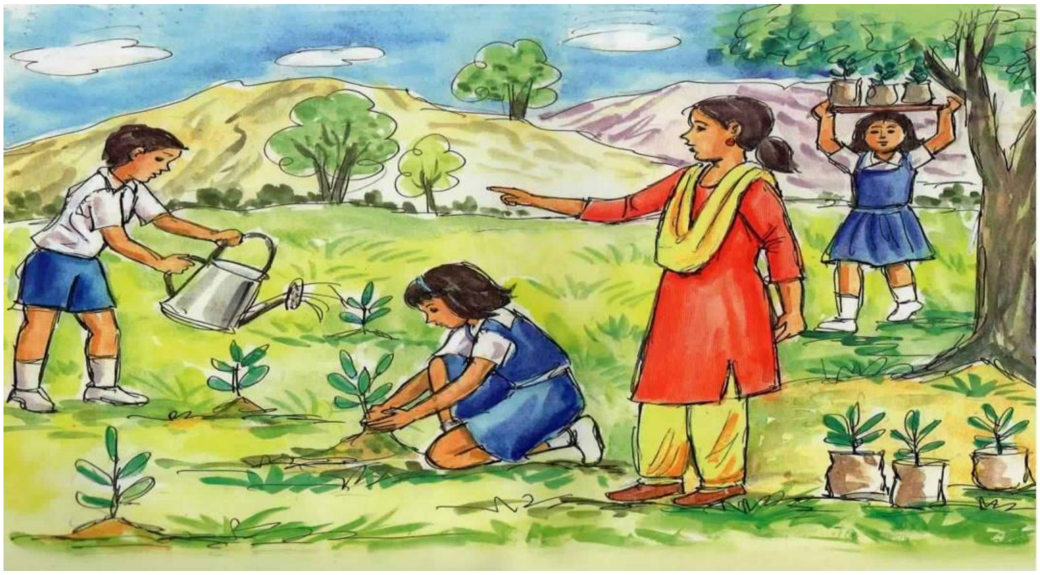

मंजूषा

छात्राः, वनस्य, महिला, रोपयन्ति, पर्वताः, पादपान्, आकाशे, सिञ्चति, मेघाः, दृश्यन्ते

11. अधोलिखित वाक्येषु उचित विभक्तिं चित्वा लिखत- **1x5= 5**

1) तस्मै श्री ……………….नमः।

क) गुरुवे ख) गुरवे ग) गुरुः

2)……………………सौन्दर्येण वाटिका शोभते।

क) लतया ख) लताभिः ग) लताम्

3) मम नाम…………………अस्ति।

क) कृष्णः ख) कृष्णाः ग) कृष्णम्

4) मम हस्ते द्वे…………………स्तः।

क) पुष्पम् ख) पुष्पे ग) पुष्पानि

5) सः …… सह गच्छति ।

क) रामेण ख) रामं ग) रामस्य